

Kā uzņēmējiem atpazīt karteli?

Publicēts: 12.01.2022.

Raksts gatavots žurnālam "ITiesības"

Pērn vārdu "kartelis" medijos un uzņēmēju vidē dzirdējām bieži. Ir skaidrs, ka tas nav nekas labs, taču kā konstatēt, ka, iespējams, esat saskārušies ar karteli? Kā izvairīties no iesaistīšanās tajā?

Konkurences tiesībās par karteli dēvē horizontālu aizliegtu vienošanos starp viena ražošanas vai izplatīšanas līmeņa uzņēmumiem. Starp uzņēmumiem, kas pārstāv atšķirīgus ražošanas vai izplatīšanas līmeņus, piemēram, ražotājs un vairumtirgotājs vai vairumtirgotājs un mazumtirgotājs, var pastāvēt vertikāla aizliegta vienošanās.

Atbilstoši Konkurences likuma (KL) mērķim katram tirgus dalībniekam, konkurējot ar citiem tirgus dalībniekiem, sava saimnieciskā darbība jāveido, izmantojot brīvas, godīgas un vienlīdzīgas konkurences līdzekļus. Tas attiecināms arī uz tirgus dalībnieku darbībām, kas nozīmē, ka katram tirgus dalībniekam sava rīcība tirgū jānosaka patstāvīgi. Šāda atziņa iekļauta arī Senāta 2009. gada 29. jūnija spriedumā lietā SKA-234/2009.

Tāpat katram uzņēmumam ir konfidenciāla informācija, kuras nokļūšana atklātībā var kaitēt, tādēļ uzņēmums var noteikt, kāda informācija satur tā komercnoslēpumu un ir aizsargājama. Komercnoslēpuma sargāšanas pienākums ir gan uzņēmuma pārstāvjiem, gan amatpersonām un darbiniekiem. Vērtējot no konkurences tiesību viedokļa, komerciāli sensitīva ir jebkura informācija, kas var ietekmēt konkurenta rīcību vai stratēģiju tirgū. Tā var būt informācija, kas satur datus par pagātni, esošo situāciju vai nākotni.

Jāņem vērā, ka komersants komercnoslēpuma saturu var noteikt patstāvīgi un ir jāveic saprātīgi pasākumi, lai šis ziņas paliktu slepenībā.

Savukārt informāciju, ko parasti neuzskata par komerciāli sensitīvu, nav pienākuma īpaši aizsargāt. Šādu informāciju raksturo vairākas pazīmes, piemēram:

tā nav attiecināma uz kādu no konkurences parametriem jeb neatklāj informāciju par tirgus dalībnieka konkurētspēju;

tā ir publiski pieejama vai, lai to izmantotu, nav jāiegulda ievērojami resursi informācijas apkopošanā;

tā nav individualizēta jeb no tās nevar identificēt informāciju par atsevišķu tirgus dalībnieku;

tā ir vēsturiska, t.i., vismaz vecāka par gadu;

tā ir informācija, kas zaudējusi savu aktualitāti citā veidā, piemēram, biznesa plāns, no kura īstenošanas tirgus dalībnieks atteicies.

Lai izvairītos no neatļautas informācijas apmaiņas, pamatā jāievēro princips neatklāt informāciju, ko tirgus dalībnieks uzskata par savu komercnoslēpumu un parastos apstākļos nevēlētos, lai uzzina tā konkurents.

KĀDAS VIENOŠANĀS IR AIZLIEGTAS?

Konkurējošiem uzņēmumiem savā starpā aizliegts:

vienoties par cenām vai cenu veidošanas principiem;

apmainīties ar informāciju, kas ļauj saprast, kā konkurents veido cenas;
vienoties, cik daudz ražot vai pārdot, kur un cik investēt;
sadalīt tirgu, t.i., vienoties par darbības teritorijām, klientiem vai piegādātājiem;
vienoties, kā un vai vispār piedalīties iepirkumos;
vienoties izspiest kādu esošu uzņēmumu no tirgus vai apgrūtināt jauna uzņēmuma izveidi vai darbību;
slēgt jebkuru citu vienošanos, kas grauj konkurenci.

Savukārt uzņēmumiem, kas darbojas dažādos tirgus līmeņos, jeb vertikālās attiecībās esošiem tirgus dalībniekiem aizliegts:

pārdodot savas preces citam tirgotājam, fiksēt cenu, par kādu tas šīs preces tirgo tālāk;
ierobežot klientu loku, kas var iegādāties preces;
slēgt jebkuru citu vienošanos, kas grauj konkurenci.

KĀ ATPAZĪT AIZLIEGTU VIENOŠANOS IEPIRKUMĀ?

Konkurences padomes (KP) organizētās sabiedriskās domas aptaujas rezultāti apliecina, ka iepirkumu karteļi ir viena no Latvijas konkurences vides būtiskākajām problēmām. Tādēļ KP aktīvi gan izglīto pasūtītājus, kas iepirkumos saņem uzņēmumu piedāvājumus, mācot tiem pirmajiem atpazīt pārkāpuma sastāva pazīmes, kas, iespējams, liecina, ka iepirkums varētu būt kartelizēts, gan izglīto pašus uzņēmumus. KP praksē konstatēts, ka iepirkumos visbiežāk novērotās karteļu izpausmes veidi ir:

vienošanās par dalības nosacījumiem iepirkumos;
vienošanās par cenu;
tirgus sadale.

Savukārt uzņēmumu biežāk izmantotās shēmas, ko pretendenti piemēro iepirkuma procedūrās un ko KP konstatē izpēšu laikā, ir gan aizsega piedāvājuma iesniegšana, gan rotācijas, pasūtītāju maldināšanas u.c. shēmas, kas skaidrotas turpinājumā.

AIZSEGA PIEDĀVĀJUMU IESNIEGŠANA

Aizsega piedāvājumus iepirkumos visbiežāk sagatavo, kad notikusi iepriekšēja pretendentu vienošanās par konkrētā iepirkuma "uzvarētāju", tādējādi pārējie pretendenti iepirkumā piedalās tikai formāli bez patiesas vēlmes konkurēt, iesniedzot aizsega piedāvājumus. Tā iepirkumā nodrošināts nepieciešamais pretendentu skaits, imitējot konkurenci. Šādos gadījumos var būt novērojama neizskaidrojama cenu piedāvājumu atšķirība starp pretendentiem un uzvarētāja piedāvāto cenu, kas ir vairākas reizes lētāka un dažkārt var pat neatbilst normālai tirgus cenai. Šādi scenāriji var liecināt, ka aizsega pretendenti, iesniedzot nepamatoti sadārdzinātus piedāvājumus, nodrošina iepriekš noteikto karteļa vienošanos.

Spilgts piemērs ir KP 2017. gadā konstatētais kartelis (KP 2017. gada 30. marta lēmums E02-7) starp profesionālās skatuves tehnikas izplatītājiem. Šajā gadījumā papildus aizsega piedāvājuma iesniegšanai bija konstatējama arī cita problēma - pasūtītājs nebija pietiekami profesionāls un patstāvīgi nespēja izveidot tehnisko specifikāciju, kā rezultātā to sagatavoja nozares pārstāvji - pats pretendents, kas vēlāk uzskatīja, ka par patērēto laiku ir "nopelnījis" iepirkumu. To apliecināja arī e-pasta sarakste starp iepirkuma pretendentiem: "Esam gana daudz patērējuši naudu, demonstrējot iekārtas un taisot semināru, kā rezultātā ir sarūpēts viens iepirkums operai. Lūgums respektēt mūsu ieguldīto darbu un līdzekļus Latvijas Nacionālās operas iepirkumam, kurš parādīsies tuvākajās dienās. Visu labu." Lai iepirkumu uzskatītu par notikušu, pasūtītājs bija izvirzījis kritēriju saņemt vismaz trīs piedāvājumus. Tādējādi karteļa dalībniekiem bija jāimitē konkurence, pārējiem diviem pretendentiem iesniedzot "aizsega piedāvājumu" papildus sarunātā uzvarētāja piedāvājumam, lai iepirkums nebūtu jāatceļ.

ROTĀCIJAS SHĒMAS

Rotācijas shēma, ko arī nereti izmanto karteļu vienošanās gadījumā, nozīmē, ka līdzīgos iepirkumos vienmēr piedalās vieni un tie paši pretendenti, kas savstarpēji sadalījuši iepirkumus (pasūtītājus), ļaujot vienreiz uzvarēt vienam dalībniekam, bet citā iepirkumā - citam karteļa dalībniekiem.

Viens no tipiskiem piemēriem, kur starp pretendentiem izmantota minētā rotācijas shēma, bija t.s. Energobūvnieku kartelī, ko KP konstatēja 2013. gadā, pateicoties efektīvajai sadarbībai ar kolēģiem no Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja, kas tobrīd bija sākuši kriminālprocesu pret noteiktām pasūtītāja amatpersonām. Par uzņēmumu iesaisti kartelī liecināja sarakste starp pretendentiem: "Pielikumā būs septiņas tāmes, kopējā summa 60 595,15 lati bez pievienotās vērtības nodokļa. Lūzdu pieliec klāt savai 4000 latu bez nodokļa un tāmi izveido sev raksturīgā veidā." Tādējādi pretendenti bija vienojušies par uzvarētāju un savstarpēji sadalījuši vairākus iepirkumus.

Šajā gadījumā, līdzīgi kā iepriekšējā piemērā, pasūtītājs bija paredzējis kritēriju par noteiktu skaitu pretendentu, kam jāpiedalās iepirkumā. Pasūtītājs vēlējās saņemt vismaz piecus piedāvājumus. Tas netieši arī veicināja, ka vieni un tie paši pretendenti, lai netērētu administratīvos resursus, vienojās par iepirkumu sadali. Tiesā, it kā attaisnojot savu rīcību, to kā karteli veicinošu apstākli norādīja arī lietas dalībnieki, bet tiesa, vērtējot šo argumentu, viennozīmīgi norādīja, ka tas nekādā veidā neattaisno karteļa vienošanos, jo dalība tajā bija brīvprātīga un neviena nepiespiesta.

PASŪTĪTĀJU MALDINĀŠANAS SHĒMA

Tāpat bieži aizliegtas vienošanās gadījumā pretendenti maldina pasūtītāju, bez objektīva pamatojuma atsaucot lētāko piedāvājumu, tādējādi ļaujot uzvarēt iepriekš sarunātajam uzvarētājam. Turklāt nereti pēc tam uzņēmumus, kas savus piedāvājumus atsaukuši, iepirkuma uzvarētājs piesaista kā apakšuzņēmējus līguma izpildē. Šāds piemērs novērots AS "Latvijas valsts meži" izsludinātajos iepirkumos, kur pretendenti rīkojās saskaņā ar minēto shēmu kopā 28 iepirkuma daļās.

TREŠĀS PERSONAS IESAISTE

Ļoti kritiski jāvērtē arī trešo personu piesaiste iepirkuma sagatavošanā, jo KP prakse liecina, ka tas bieži veicina karteļa veidošanos. Piemēram, 2006. gadā KP konstatēja (2006. gada 25. oktobra lēmums E02-127), ka iepirkumā, kurā saskatīti identiski iesniegtie pretendenta finanšu piedāvājumi, viens no tiem bija uzdevis konkursa cenu piedāvājumu izstrādāt kādam apakšuzņēmējam. Šo finansiālo piedāvājumu atrada arī cita pretendenta valdes locekļa datorā. Līdzīgi gadījumi bijuši an nesenā KP vēsturē. Kādā no nesenajām prevencijas procedūrām KP brīdināja uzņēmumus par iespējamo dalību kartelī, kur saskaņotie piedāvājumi bija radušies, jo pretendenti vērsās pie viena un tā paša konsultanta, ko piesaistīja piedāvājumā sagatavošanai.

KOPĪGI DARBINIEKI UN KOPĪGAS TELPAS

Vēl viens risks, kas var veicināt uzņēmumu iesaisti neatļautā aizliegtās vienošanās darījumā, ir darbinieki, kuri vienlaikus strādā divos konkurējošos uzņēmumos. KP 2012. gadā pārkāpuma izpētes lietā (2012. gada 24. februāra lēmums E02-13) konstatēja, ka divu pretendentu piedāvājumi konkursam ir saturiski un vizuāli identiski. Cenu aptaujas laikā viena no pretendenta valdes locekļiem strādāja otra pretendenta uzņēmumā par projektu vadītāju, kā arī otra pretendenta darbinieks, kas sagatavo dokumentāciju konkursam, vienlaikus strādāja pie otra pretendenta. Tā rezultātā pieteikumus konkursam nesagatavoja neatkarīgi un neapmainoties ar sensitīvu informāciju. Tas kvalificējams kā smagākais konkurences tiesību pārkāpums.

KĀ UZŅĒMUMAM NENOKĻŪT KP REDZESLOKĀ?

Lai uzņēmumi nenokļūtu KP redzeslokā kā iespējamie karteļa dalībnieki, tiem iespējams:

uzlabot uzņēmuma kopējo konkurences kultūru, piedaloties dažādos izglītojošos pasākumos, ko organizē KP. Tiem iespējams pieteikties KP tīmekļvietnē;

konsultēties ar KP par kādu konkrētu situāciju vai iesniegumu, kā arī leciecības programmas pieteikuma potenciālo sagatavošanu, kas karteļa dalībniekam, kurš pirmais ziņo par pārkāpumu, nodrošina pilnīgu atbrīvojumu no soda. KP garantē

anonimitāti, ja uzņēmuma pārstāvis nevēlas sevi atklāt. Savukārt tad, ja uzņēmums konsultācijas laikā atklāj kādu konkrētu situāciju vai faktus, KP to neizmanto citādam mērķim, izņemot konsultācijai. Tas attiecināms arī uz komercinformāciju - KP amatpersonām ir pienākums to glabāt un aizsargāt likumā noteiktajā kārtībā;

izmantojot KP sagatavotos pašnovērtējuma rīkus, ar kuru palīdzību uzņēmums var pārlicināties, vai savas neuzmanības vai zināšanu trūkuma dēļ nav iesaistījies kartelī. Ja pēc pašnovērtējuma rīka izmantošanas uzņēmējam ir bažas par savu vai uzņēmuma darbinieku rīcību, tas piedāvā iespēju anonīmi sazināties ar KP vai pieteikties leciešanas programmai;

aktīvi distancēties - lai uzņēmumu neuzskatītu par karteļa dalībnieku, tam publiski jādistančējas vai aktīvi jānorobežojas no informācijas, kas var radīt KL pārkāpuma risku. Piemēram, sanāksmē, kurā piedalās uzņēmuma pārstāvji un apspriestas sensitīvas tēmas, uzņēmumam jāpievērš sev uzmanība, lūdzot sanāksmes protokolā veikt attiecīgu ierakstu, vai publiski jādemonstrē, ka uzņēmums vai tā pārstāvji šādas sanāksmes tēmas neatbalsta un nepiedalās konkrēto jautājumu apspriešanā. Pretējā gadījumā uzņēmumam, publiski nenorobežojoties un, piemēram, turpinot "klusējot" piedalīties sanāksmē, var piemērot atbildību kā karteļa dalībniekam. Uzņēmumam jārikojas līdzīgi, paziņojot sensitīvas informācijas sūtītājam par norobežošanu no šādas informācijas un vienlaikus informējot par to KP, tostarp arī saņemot, piemēram, e-pastu no konkurenta, ja ir aizdomas, ka prasītā vai sniegtā informācija ir tāda, ko nav atļauts apspriest;

sadarboties un izmantot leciešanas programmu, ja uzņēmums jau iesaistījies kartelī.

KĀDS IR SODS PAR AIZLIEGTU VIENOŠANOS?

Par vertikālu aizliegtu vienošanos starp uzņēmumiem, kas nav konkurenti, Konkurences padome tiesīga piemērot naudas sodu līdz 5% apmēram no uzņēmumu beidzamā finanšu gada neto apgrozījuma katram (bet ne mazāk kā 350 eiro katram), savukārt karteļa - aizliegtas vienošanās starp konkurentiem - dalībniekiem var piemērot naudas sodu līdz 0% apmēram no to beidzamā finanšu gada neto apgrozījuma katram (bet ne mazāk kā 700 eiro katram).

KĀ ZIŅOT PAR PĀRKĀPUMU?

Ja personai pieejama informācija par pārkāpumiem, jāvēršas ar iesniegumu KP. Sagatavojot iesniegumu jāņem vērā, ka:

iesniegums jāveido iespējami precīzāk, norādot informāciju, kas varētu būt būtiska problēmas identificēšanai un liecināt par konkurences tiesību pārkāpumu;

jānorāda, kas ir pārkāpējs, t.i., uzņēmuma (vai vairāku uzņēmumu) nosaukums un, ja iespējams, reģistrācijas numurs;

jāmin pierādījumi, ka pārkāpums ir noticis, norādot visus faktus, kas šķiet svarīgi. Ja iespējams, iesniegumam vēlams pievienot īģigumu vai vēstulju kopijas, e-pasta sarakstes izdrukas, cenu u.c. ģiguma nosacījumu piedāvājumus, tirgus analīzes datus un jebkurus citus dokumentus, kas satur liecības par pārkāpumu vai pierādījumus par saikni starp prettiesiskām darbībām un uzņēmuma nodarītajiem zaudējumiem;

jānorāda, kuras likuma normas pārkāptas. Konkurences padome (KP) izvērtē Konkurences likuma 11. panta (aizliegtas vienošanās), 13. panta (dominējošā stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas aizliegums) un 15. panta (apvienošanās, kas nav paziņota KP) pārkāpumus, kā arī Negodīgas mazumtirdzniecības prakses aizlieguma likuma pārkāpumus;

jāpaskaidro, vai un kādā veidā konkrētā persona cietusi no pārkāpēja darbībām

jāmin, vai un ko persona darīja, lai izbeigtu pārkāpumu pirms vērsšanās KP. Šī informācija iestādei nepieciešama, lai pilnvērtīgāk izprastu situāciju. Piemēram, ja ir aizdomas par karteļa vienošanos, par savām aizdomām nevajadzētu ziņot ne iespējamiem pārkāpējiem, ne masu medijiem, jo pretējā gadījumā pārkāpēji pēc šādas informācijas saņemšanas var likvidēt pierādījumus, kas liecina par pārkāpumu, un KP nav iespējams to pierādīt.

[Izpildinstitūcija](#) >

[Aizliegtu vienošanos departaments](#)

Ieva Šmite

Aizliegtu vienošanas departamenta direktore

 [+371 67365221](tel:+37167365221) [+371 27885666](tel:+37127885666)

<https://www.kp.gov.lv/lv/jaunums/ka-uznemejiem-atpazit-karteli>